

Stenskred kunne have udvisket gamle Mærker eller gjort dem ukjendelige. Ved Berufjorden kunde jeg ingen gamle Vandstandsmærker finde; derimod ere Klippetinder i Havbrynet meget almindelige. Imellem Gaardene Melrakkenes og Geithellar iagttoges en gammel Havstok i 21 M.s Højde og en betydelig Terrasse nedenfor Múli. Efter al Sandsynlighed har Landet ved 'Alptafjörður været under Vandet; ligeoverfor Hof findes 3 Huler, Búrhellir, Bríkarhellir og Háhellir og ubetydelige Havstokke iagttoges hist og her omtrent 20 M. o. H. Kystlinjen er i Nutiden ved disse Laguner bleven meget forandret paa Grund af Udfyldning. Uden Tvivl har hele Lavlandet i Lón været dækket af Havet, og tydelige, 45 M. høje Kystterrasser ses her flere Steder; i en Lavning sydfør Brumhorn, Vestrahorn, findes i 40—50 M. Højde lagdelte Ler- og Sandmasser, der maaske ere frembragte af Havet under en højere Havstand. I Hornafjorden ses, som før omtalt, flere Mærker efter en højere Havstand, Skallelvninger ved Stóralág o. s. v. Baade det her-værende Sletteland og de Lavlandsbrømmer, der findes langs Vatnajökuls sydlige Rand, have utvivlsomt en Gang været under Havet, skjønt man her næsten ingen sikre Mærker har, da de ere forsvundne under de umaadelige Masser Ler og Grus, som Gletscherne og Jøklerner have ført frem; i denne Del af Landet har jeg kun set en lille Terrasse udenfor Kvíárjökull. De gamle Vandstandsmærker, som man hidtil har fundet paa Østlandet, ligge ikke højere end c. 40 M. o. H., og de faa Skallelvninger, der ere blevne fundne, høre til de

samme Arter, som endnu findes ved Kysten. Yderst paa Fljótsdalshérað findes mellem Basaltaasene gammelt Glacialler, men deri har man hverken fundet Yoldia eller andre Muslinger. Man har altsaa endnu ikke paa Østlandet fundet de ældre marine Levninger som paa Sydlandet; kun findes der utvivlsomme Mærker efter en Havstand, der svarer til de yngre Kystterrasser. Som jeg i min Rejseberetning for 1893 har fremhævet, ere *Sandene* i Vester-Skaptafellssýssel ikke udelukkende dannede af Flodsand og Flodgrus; vulkansk Aske og Tufstøv tage ogsaa betydelig Del i S sammensætningen; i Austur-Skaptafellssýsla ere Forholdene derimod andre; her ere de store Sandstrækninger alle dannede af Flodgrus. Paa Grund af disse Egnes geologiske Bygning kan hverken vulkansk Aske eller Tufstøv spille nogen Rolle; Sandenes Dannelse skyldes udelukkende Jøkel-elvenes Virksomhed.

Som Grundlag for medfølgende geologiske Oversigtskort har jeg benyttet Gunnlaugssons bekjendte Kort over Island; kun har jeg gjort betydelige Forandringer ved Vatnajökuls østlige Hjørne og omkring Snæfell. Som det vil fremgaa af Rejseberetningen, er der ogsaa paa Gunnlaugssons Kort adskilligt at rette langs Sydranden af Vatnajökull, i Øræfi, Breiðamerkursandur og Suðursveit, men her har jeg dog ikke forandret noget videre; Forandringerne ville ikke spille nogen stor Rolle paa et Kort i en saa lille Maalestok, og desuden haaber jeg senere at kunne udgive mere detaljerede Kort over disse Egne.

Den arkæologiske Expedition til Julianehaabs Distrikt 1894.

Ved Premierløjtnant i Fodfolket **Daniel Bruun.**

(En foreløbig Meddelelse. *)

Første Gang, man efter Grønlands Gjenopdagelse hører Tale om Ruiner, er — ganske vist kun forbigaaende — i *Christian Lunds* Indberetning til Kong Frederik den tredje angaaende *David Danells* Rejser til Grønland i 1652 og 1653. Hans Egede var imidlertid den første, som erkjendte, at disse Levninger vare Nordboruiner.

Efter hans Tid blev der i forrige Aarhundrede af

*) Den endelige Beretning vil blive trykt i „Meddelelser om Grønland.“

Walloe, *Arctander* og *Bruhn*, hvilke alle vare knyttede til den grønlandske Handel, foretaget omfattende Rejser, tildels med den bestemte Opgave at beskrive disse interessante Mindesmærker.

Paa Grundlag af disse Mænds Undersøgelser var det, at *Eggers* i 1792 kunde paapege Østerbygdens Beliggenhed i Julianehaabs Distrikt. Skjønt denne hans Teori senere blev stærkt angreben, hævdede *Rafn* dog dens Rigtighed i „Grønlands historiske Mindesmærker“, efter at der paa ny var foretaget Gravninger og Undersøgelser, særlig i Julianehaabs Distrikt.

Fra 1845, da det nævnte Værk var sluttet, og lige til de af „Kommissionen for geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland“ udsendte Expeditioner i Halvfjerdserne vare paabegyndte, fremkom der ingen væsentlige nye Oplysninger om Nordboruinerne. Skjønt man jo havde fundet nogle af Kirkerne og ligeledes konstateret, at nogle af de enkelte Ruiner maatte være Stalde, medens andre fejlagtig tydedes som *Boliger*, var man dog ikke naaet saa vidt, at man kunde skjelne Gaardenes Indretning og de enkelte Huses Bestemmelse, lige saa lidt som man havde en klar Forestilling om, hvorvidt det drejede sig om Bygder eller enkelte Gaarde.

Efter at de af Kommissionen først udsendte Expeditioner lejlighedsvis havde aftegnet og opmaalt en Del Ruiner, blev det besluttet, at daværende Premierløjtnant i Flaaden *G. Holm* i 1880 skulde foretage arkæologiske Udgravninger og optage Grundplaner af Ruingrupperne i Julianehaabs Distrikt. Holm havde imidlertid samtidig andre Opgaver. Han skulde saaledes fortsætte de paabegyndte topografiske Opmaalinger samt skaffe Oplysninger til Forberedelsen af sin senere, saa berømte Rejse til Østkysten. Der levedes ham saaledes kun liden Tid til de arkæologiske Undersøgelser, som tilmed blev hemmede af ugunstige Vejrforhold. Ikke desto mindre lykkedes det Kapt. Holm at udføre et meget betydningsfuldt Arbejde, idet hans Expedition optog Terrænkort over en Mængde af de vigtigste Ruingrupper i Julianehaabs Distrikt. Samtidig foretoges ikke saa faa Gravninger i Ruintomterne, hvilke gav et interessant Udbytte i forskellig Retning. Om systematiske Undersøgelser og Udgravninger paa enkelte Steder kunde der af Hensyn til Expeditionens andre Opgaver ikke være Tale. Derimod tilvejebragtes der en righoldig Samling af Grundplaner, Tegninger m. m., et fortræffeligt Materiale til fortsat Forskning, hvilket foreligger i „Meddelelser om Grønland“.

Paa Amerikanistkongressen 1883 i Kjøbenhavn resumeredes de indtil da vundne Resultater af Geologen *K. J. V. Steenstrup*. Samme Aar foretog *Nordenskiöld* sin bekjendte Grønlandsexpedition med Skibet „Sofia“; han syntes utilbøjelig til overhovedet at betragte de paagjældende Ruingrupper som stammende fra de gamle Nordboer. Det var først, efter at Dr. phil. *Valtýr Gudmundsson* havde skrevet sin Afhandling om „Privatboligen paa Island i Sagatiden“, at man fik en klar Forestilling om, hvorledes Gaardene og særlig Boligerne maatte have set ud i Norden og da særlig paa Island i den ældste Tid, thi de tidligere Under-

søgelser om dette Æmne havde været uklare og til dels fejlagtige. Man havde endnu stedse Vanskelighed ved at finde Lighed mellem de islandske Boliger og Ruinerne i Grønland, hvilket laa i, at Boligerne, som det nu har vist sig, ikke vare blevne paaagtede paa Grund af Sammenstyrning.

Kapt. Holm havde foreslaaet, at der skulde foretages systematiske Udgravninger for særligt at faa Boligspørgsmaalet løst, og af „Kommissionen for geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland“ blev det mig overdraget at lede en Expedition for at fortsætte Kapt. Holms Arbejde med Hensyn til disse Udgravninger.

Med Kryolitmine- og Handelsselskabets Skib „Fox II“ afsejlede Expeditionen, der, foruden af mig, bestod af Sergent *N. P. Jørgensen* som Tegner og Fisker *Otto Hansen*, der flere Gange havde været i Grønland, fra Kjøbenhavn d. 8. Maj og passerede allerede den 19. Kap Farvel, hvorpaa vi traf Ishindringer, der bevirkede, at vi maatte søge ind til Tigsaluk, hvorfra det nogle Dage efter lykkedes os at naa gennem Isen ned til Ivigtut d. 25. Maj. Expeditionen modtoges her med al Velvilje, og efter at de nødvendige Forberedelser vare truffene, afgik vi d. 28. i to Konebaade til Julianehaab, som først naaedes d. 9. Juni, en Rejse, der under gunstige Omstændigheder tilbagelægges i nogle faa Dage. Sommeren 1894 var nemlig et slemt Isaar, og Kysten sydpaa var stærkt blokeret, saa at vi havde mange Vanskeligheder at bekæmpe og gjentagne Gange vare i Besæt, hvorved den ene Baad blev stærkt beskadiget.

I Julianehaab traf jeg sammen med Premierløjtnant, Greve *Moltkes* Expedition, som paa Slutningen af Sommeren ydede mig en betydningsfuld Støtte, saaledes som vi senere skulle se.

Vi havde nu naaet de Egne, hvor vore Undersøgelser skulde begynde, og jeg skyndte mig da strax videre ind i Fjordene til de Ruingrupper, som nærmest skulde gøres til Gjenstand for vore Gravninger. Kommissionen havde medgivet mig en Instrux, hvoraf det fremgik, at Expeditionens Opgave var at undersøge Nordboruinerne i Julianehaabs Distrikt i saa stort et Antal og Omfang, som Tid og Omstændigheder vilde tillade. De Undersøgelser, der hidtil vare foretagne af Nordboruinerne i Grønland, betragtedes kun som Orienteringsarbejder, paa Grundlag af hvilke systematiske Undersøgelser skulde bygges videre. Til denne Instrux havde Nationalmuseets 2den Afdeling efter Kommissionens Opfordring og efter at have konfereret med Kaptajn Holm og Geolog Steenstrup knyttet nogle

vejledende Bemærkninger, der henledte min Opmærksomhed paa det Ønskelige i særlig at finde og udgrave sammenstyrtede Beboelseshuse med de derved liggende Affaldsdynger, samt Kirkegaardene. En almindelig Udgravning i de Stenbygninger, som Nordboerne havde efterladt sig, fraraadedes, da de antoges for Substruktioner for Udhuse.

De Lokalteter, som særlig anbefalede til Undersøgelse og Udgravning, vare fornemmelig Ruingrupperne i det Indre af Tunugdliarfik- og Sermilik Fjordene og i Egnen mellem disse Fjorde. Endvidere Kirkegården ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden samt forskellige Ruingrupper ved denne Fjord og i Egnen mellem den og Agdluitsokfjorden.

D. 11te Juni gik jeg da til Udstedet Narsak i den Hensigt at begynde mine Undersøgelser enten i Sermilik- eller Tunugdliarfikfjorden, alt efter Omstændighederne. I Narsak erfarede jeg, at det Indre af Tunugdliarfikfjorden endnu var isfyldt, saa man ikke engang kunde komme til Igalikotangen. I Sermilikfjorden laa vel ingen Fjordis, men en ualmindelig stor Mængde Kalvis. Under disse Omstændigheder besluttede jeg mig til at besøge en Del Ruiner i Sermiliks Sydende, hvilke omtales i „Grønlands historiske Mindesmærker“.

I Narsak havde vi faaet en Konebaadsbesætning, som trolig fulgte os — paa nær ganske enkelte Ombygninger af Personalet — lige til Slutningen af September Maaned. Jeg kan ikke noksom rose den sjældne Taalmodighed, Ihærdighed og Utrættelighed, hvormed denne Besætning udførte det for den uvante Gravningsarbejde, ofte under meget sløvende Forhold, naar vi pintes af Myggene, denne Grønlands Landeplage.

Efter i nogle Dage at have foretaget Undersøgelser ved Ruinerne i Sermilikfjorden, gik jeg d. 15. til Narsaksoak i Fjordens Sydende, hvor jeg besluttede at foretage den første større Gravning, hvorfor jeg sendte Kajakmænd til Kusinga efter mere Mandskab. Der kom en Konebaad med elleve Personer, og Udgravningen begyndte strax. Den fortsattes d. 16., 17. og 18.

Gravningsarbejdet var overmaade besværligt i den frosne Jord, men det lykkedes mig dog i de faa Dage, vi gravede, at konstatere, at vi virkelig havde med en Bolig at gjøre, ovenikøbet en, som syntes at være dannet af et Komplex af tæt sammenstillede Beboelseshuse. Der kunde dog ikke være Tale om at udgrave hele Ruinen, da dette, selv med det store Antal Arbejdere, vilde tage Uger. Jeg var imidlertid glad ved at have fundet Traaden i Spørgsmaalet om Boligerne, og da derfor Kajakmænd, som jeg havde udsendt i den Anledning, berettede, at

Tunugdliarfikfjorden i de sidste Dage var bleven isfri, hastede jeg afsted nordpaa til det Arbejdsfelt, som var mig paapeget i min Instrux.

Efter d. 18. at have overnattet i Narsak gik Expeditionen d. 19. op i Tunugdliarfik. Det blæste en Storm, af og til med Sne, saa vi nødsagedes til at søge Land. Efter at have sendt Roerskerne et Stykke over Land, roede Expeditionsmedlemmerne Konebaaden uden om en Pynt i svær Brænding og mellem en Del Drivis. Ved den Løjlighed gik et af vore Telte overbord, men blev i yderste Øjeblik reddet af Kajakmændene.

Teltene blev opslaaede c. $\frac{1}{4}$ Mil sønden for Bugten ved Nunasangnak, og jeg besøgte samme Aften Ruinerne ved Tunnuamiut paa Pynten ved Indløbet til Bugten. Ogsaa her fandt jeg en sammenfalden Stenhob blandt Ruinerne, hvilken jeg ansaa for Bolig, og som senere virkelig viste sig at være det.

Jeg havde besluttet mig til samtidig med, at der foretoges systematiske Undersøgelser paa de dertil egnede Steder, da at se saa mange Ruingrupper som muligt for at komme til Erkjendelse af Nordboeruinernes Art i det Hele taget. Jeg havde lovet min Besætning fra Narsak, at naar den vilde følge mig hele Sommeren og grave, skulde den være fri om Søndagen, hvilket Grønlænderne sætte megen Pris paa, da de holde Søndagen hellig. Jeg besluttede mig derfor til paa slige Fridage, og naar min Fraværelse ellers kunde undværes fra Arbejdsstedet, at opsoge saadanne Ruingrupper, som hidtil ikke vare kjendte, ligesom jeg agtede lejlighedsvis at bese nogle af de Ruiner, som Kapt. Holms Expedition allerede havde besøgt.

Det er saaledes i Sommerens Løb lykkedes mig at faa undersøgt Størsteparten af de Ruiner i Fjordene ved Julianehaab, som ikke tidligere vare beskrevne, ligesom jeg har fundet en Mængde hidtil ukendte Ruingrupper. Samtidig med at Expeditionens Hovedopgave, Detailundersøgelser, er sket Fyldest, har jeg tillige, til Slutning med Assistance fra Prmlt. Greve Moltkes Expedition, kunnet fuldstændiggjøre den nøjagtige Beskrivelse af Ruinerne i Julianehaabs Distrikt.

D. 20. Juni ankom Expeditionen til Kagsiarsuk i Tunugdliarfik, hvor det var min Agt at begynde de større systematiske Undersøgelser, særlig da dette Sted af nogle er paapeget som Erik den Rødes Gaard „Brattelid“ (jvf. Norsk historisk Tidsskrift, Aargang 1886).

Dagen efter begyndte jeg Udgravningen i en Ruin, som jeg mente maatte være Bolig. Det er den, der

paa Kapt. Holms Terrænkort, „Meddelelser om Grønland“, VI Hefte, Plan II, har Nr. III. Fra Igaliko havde jeg faaet en Del Mandskab, som jeg beholdt, saa længe Udgravningen varede. Gjennemsnitlig havde jeg ialt en Snæs Arbejdere. Udgravningen fortsattes uafbrudt til 7. Juli; samtidig foretoges Gravninger i de øvrige Ruiner paa Stedet. Ved disse Undersøgelser vandt jeg Klarhed over, at der her var tre Gaarde med en Mængde spredte Huse. I Begyndelsen var Vejret nogenlunde heldigt, men snart blev det overmaade varmt, og Myggene indfandt sig i en selv for Grønlændere næsten ulidelig Mængde. Trods Varmen var Jorden stadig frossen, saa snart vi kom lidt ned i den. Endog d. 31. Juli var dette saaledes Tilfældet.

Det gik derfor majsommeligt med Arbejdet. Tilmed havde vi hyppig Regn. I de 24 Dage, Hovedgravningerne varede, havde vi 7 Regnvejrdsdage, paa hvilke der kun blev meget lidt udrettet.

Fra Kagsiarsuk gjorde jeg Udflugter, dels tilfods, dels i Konebaad, til Ruiner i Egnen mellem Tunugdliarfik og Sermilik. Jeg fandt paa disse Ture flere nye Ruingrupper.

Hvad der ikke tidligere var opmaalt og beskrevet, blev det paa disse Ture. Ved at foretage Undersøgelser i alle disse Ruingrupper blev det mig efterhaanden mere og mere indlysende, at min Opfattelse af dem som Gaarde, ikke Bygder, af udpræget islandsk Type var rigtig. Jeg kunde efterhaanden temmelig let finde mig til Rette paa hvert enkelt Sted og skjelne Beboelseshus, Forraadshuse og Stalde m. m. fra hverandre, men det gjaldt for mig at finde et Bygningskomplex i dets simpleste Form, for at jeg med dette som Udgangspunkt kunde føre Undersøgelserne videre paa Steder, hvor Forholdene vare mere indviklede.

En saadan Gaard troede jeg at have set ved Tunnuamiut, hvor jeg havde været paa Oprejsen til Kagsiarsuk. Da derfor Boligen ved Kagsiarsuk d. 7. Juli var udgraven, og Mandskabet fra Igaliko var vendt hjem, da vi tilmed skulde hente Proviant ved Narsak, gik jeg d. 8. Juli til Tunnuamiut, hvor jeg blev til d. 17.

For at fremme Arbejdet gav jeg Udgravningen i Akkord til Grønlænderne, og fra Morgenen Kl. 4 à 5 til sent paa Aftenen arbejdedes der nu, trods Hede og Myg. For en kort Tid er det sikkert fordelagtigt at give slikt Arbejde i Akkord, men varer dette længere ved, troer jeg, man staaer sig bedst ved at give Betaling pr. Dag; thi Grønlænderne holde ikke ud i Længden med stærkt forceret Arbejde, og tilmed

løber man Fare for, at de smutte bort, saasnart de have tjent en for dem stor Sum Penge, som øjeblikkelig skal omsættes i Varer ved nærmeste Udsted. Indeholder man derimod Udbetalingen af Daglønnen, til Arbejderne ere afsluttede, og lover man en Dusør, naar de holde ud, troer jeg, man staaer sig bedst. Man maa da af og til give et mindre Forskud, naar man kommer til Udsteder.

D. 18. Juli gik jeg, efter afsluttet Udgravning, nordpaa gennem Tunugdliarfik. Undervejs mødte jeg Grønlænderen Ole fra Igaliko, der var antagen som kjendt Mand. Han havde ført Sergent Jørgensen, som jeg havde sendt forud med Bagage, Telte o. s. v., fra Tunugdliarfikfjorden over Land til Tasiusak ved Sermilikfjorden.

Forinden min Afrejse fra Danmark havde Geologen, Dr. phil. *Steenstrup* henledet min Opmærksomhed paa, at der paa Toppen af det 5500 Fod høje Bjærg Igdlerfigsalik, nordfor Igaliko, mulig fandtes Ruiner. Ved en Bestigning 23. Juli 1888 havde han under meget uheldige Vejrforhold set nogle Stenkredse ligge under Sneen, men han var af Snefog bleven forhindret i at foretage en Undersøgelse. Jeg havde besluttet mig til at forsøge, om jeg ikke skulde være heldigere og forud underrettet Ole om, at jeg ønskede, at han — der havde ledsaget *Steenstrup* paa hans Bestigning — nu atter skulde føre mig derop. Han var forøvrigt den eneste nulevende Grønlænder, som havde været deroppe. Før *Steenstrup* havde ingen Evropæer i vor Tid besteget dette Fjæld. Ole sagde mig, at jeg maatte skynde mig, hvis jeg iaar vilde forsøge en Bestigning, thi om kort Tid kunde Snefald forhindre en saadan. Jeg besluttede derfor strax at gjøre Forsøget og samme Dag at gaa til Igalikotangen.

Efter et Hvil ved Musartut paa Fjordens Vestside gik vi i blikstille Veir tværs over Fjorden. Taagen lettede efterhaanden, og det blev kvælende hedt. Myggene vare meget generende. Paa Stranden ved Igalikotangen slog vi vore Telte op, og jeg forsøgte en kort Eftermiddagshvile, thi jeg agtede at benytte Natten til Bestigningen.

Klokken 7 Aften gik jeg, ledsaget af Ole, fra Teltpladsen tværs over Tangen til Igalikofjordens inderste Bugt. Der saa jeg Husene i Igaliko og Kvæget, som græssede paa de grønne Marker; ude i Bugten saaes Ruinerne paa Skjæret og paa Øen. Vi bejede nu mod Nord ind i en bred Dal, i hvilken der flød en Elv. Denne kom fra Igdlerfigsalik, hvis Top saaes skyfri i det Fjærne.

Klokken 8 $\frac{1}{2}$ vare vi ved Enden af den brede

Dal og steg nu opad et meget stejlt Fjæld til et Plateau, der, skjønt kun c. 1000 Fod over Havet, dog var øde og goldt. Dette fulgte vi til Klokken c. 9, da vi begyndte den egentlige Vandring op ad den stejle Bjergside i noget skraa Retning mod den sydligere af de to Toppe, mellem hvilke der løber en skarp Kam. Det var nu blevet mørkt, og vi maatte gaa varsomt frem Fod for Fod i den løse, forvitrede Syenit, som dannede Overfladen af Bjærget helt op til Toppen. Klokken 10 $\frac{1}{2}$ passerede vi en brusende Elv ad en naturlig Isbro. Det var ganske stille, og vi hørte tydeligt Isfjældene kalve nede i Tunugdliarfikfjorden udfor Mundingen af Korok. Af og til passeredes sammenfrosne, glatte Sneflader, men den største Del af Vejen gik over det løse Grus og Stenmasser, hvor Foden gled. Endelig Klokken 12 $\frac{1}{2}$ Nat naaede vi den sydligste Top, hvorefter vi fortsatte hen ad den smalle, ofte kun faa Alen brede Ryg, der skraanedes stejlt til begge Sider, og som ofte var furet af Kløfter, der vanskeligt lod sig passere. Efter et lille Uheld ved Passagen af en slig Kløft naaede vi velbeholdne den nordligste Top Klokken 1 $\frac{1}{2}$ efter 6 $\frac{1}{2}$ Timers Vandring. Det lysnede nu lidt i Nord, og snart stod Solen op. Jeg skyndte mig at tegne det prægtige Panorama, men det var bidende koldt, og jeg havde Møje med at holde Blyanten mellem Fingrene. I en lille Varde ved en stor naturlig Stenblok fandt vi Geolog Steenstrups Meddelelse om hans Bestigning, og tæt ved opdagede jeg de to Stenkredse, som jeg ved nærmere Undersøgelse fandt vare Ruiner af to firkantede Hytter — formodentlig Udkigsruiner.

Udsigten var prægtig:

Fra Nunarsuits Toppe i Sydvest saa jeg Indlandsisens hvidgule Flade strække sig helt over imod Øst, hvor den endte i sneklædte Højder. Med andre Ord: mit Øje vandrede fra Vestkystens Bjerge til Østkystens isklædte Fjælde. Medens jeg mod Vest ikke opdagede Nunatakker, var der baade nærmere og fjærnere saadanne saavel mod Nord som Øst. I Nordvest saa jeg det mere eller mindre løsrevne Bjærgparti, som Løjtnant *Garde* besøgte paa sin Isvandring i 1893, og som krones mod Nord af det kegedannede, snedækte Fjæld Aputajuitsok. Østfor dette saaes fire Nunatakker, to nærmere og to fjærnere beliggende. I retvisende Nord saaes Neviarsiatoppene, uden om hvilke Indlandsisen bugtede sig til begge Sider for at munde ud i Kiagtut-Bræen, hvis Ende ligger paa Land, og i Korok-Bræen. Øst herfor tegnede flere Nunatakker sig tydeligt lige over til Østkysten.

Indlandsisen saaes at falde jævnt mod Syd baade

ved Vest- og Østkysten. Foruden de nævnte Bræer saaes Sermilikbræens vestlige Udløb tydelig, endvidere en Bræ, som tog Retning mod Korokbugtens søndre Del uden dog at naa helt ned i Fjorden. Ved Igdlerfigsaliks Fod udmundede gennem en prægtig smal Dal, der indesluttedes af stejle, c. 4000 Fod høje Fjælde, en Elv, der kom fra denne Bræ. Endelig saa jeg nede i Øst Isen skyde sig ned mellem Fjældene om Igalikofjordens østre Arm.

Forgrunden dannedes i Vest af Tunugdliarfikfjorden, over hvilken Sermilik saaes; i Nord laa Korok-Bræen og Bjærgene paa begge Sider af denne, medens snedækte Tinder lukkede mod Øst i Fortsættelse af Igdlerfigsalik; mod Sydøst, Syd og Sydvest saaes Fjordlandskaberne mellem Akuliarusersuak (ved Amitsuarsukfjorden) og Sermilik. Her laa dog Taagen i Dale og Fjælde og forhindrede mig i at tegne Konturerne. Over Taagen hævede sig Nullukbjærget Redekammen, Ilimausak og Plateauerne i deres Nærhed.

I klart Vejr maa man kunne se Fjordmundingerne og Øerne mod Syd, nu saaes de kun utydeligt paa Grund af Taagen.

Jeg antager, at man fra dette glimrende Oversigtssted maa kunne se omtrent et halvt Hundrede af de Steder, paa hvilke der nu findes Nordboruiner i Julianehaabs-distriktet.

Efterat jeg fra Klokken 1 $\frac{1}{2}$ til 4 havde været beskæftiget med Tegning, maatte vi skynde os at begynde Nedstigningen, da Taagen tiltog i Dalene ved Foden. Vi steg nu lige ned fra den nordligste Top, først ad en meget stejl Fjældvæg, derefter over frossen Is, hvor vi maatte hugge Fodtrin med vore Alpestokke, og endelig i skraa Retning ned mod Igalikofjorden.

Denne Nedstigning i den løse, nedrullende Klippe-masse var næsten mere besværlig end Opstigningen. Jeg kom da ogsaa først Klokken 10 om Formiddagen tilbage til vor Teltplads ved Tunugdliarfik efter 15 Timers Fraværelse.

Samme Aften gik jeg med Konebaaden til Kagsiarsuk ved Tunugdliarfik, hvor vi ankom ved Midnattide. Næste Dag gik jeg over Bjærgene til Tingimiut ved Tasiusak, hvor mine Folk jo alt vare ankomne og havde begyndt at rydde den Ruin, som jeg havde anvist til Udgravning. Det var Løbe-Nr. VI paa Holms Plan over Tingimiut i „Meddelelser om Grønland“; den samme er gjengiven baade af Nordenskiöld og Steenstrup.

I Dagene fra 20. til 31. Juli gravedes nu i denne og de øvrige Ruiner ved Tingimiut. Resultatet var, at jeg, her som andensteds, maatte erkjende en slaaende

Lighed mellem de grønlandske Gaarde og de tilsvarende fra gammel Tid paa Island.

Ruin VI viste sig nemlig fuldstændig at ligne Type Nr. 3, som omtales i Dr. *Valtjr Gudmundssons* Bog: „Privatboligen paa Island i Sagatiden“. De tæt sammenstillede Beboelseshuse laa i tre Rækker bag hinanden, grupperede til begge Sider om en Gang. At Grundplanen af Arkitekt Groth, der ledsagede Kapt. Holm i 1880, har kunnet gjengives, som sket er, i „Meddelelser om Grønland“, VI. Hefte, Plan XIV, Fig. VI, kan jeg godt forstaa, thi det er efter mit Skjøn næsten umuligt at aftegne de Ruiner, som ere Rester af Bolig, korrekt uden en omfattende Gravning.

Der fandtes ved Tingimiut blandt den store Mængde Ruiner kun denne ene Bolig; jeg opfattede derfor denne Ruingruppe som en eneste Gaard. Medens Udgravningen stod paa, gjorde jeg Udflugter tilfods i Egnen om Tasiusak; det lykkedes mig ved disse at finde endnu to Gaarde og nogle Sæterhytter ligesom nogle Ruiner paa Øer. Udgravningsarbejdet var meget pinligt for dem, der skulde grave. Vi havde en ulidelig Varme med en ganske forfærdelig Mængde Myg. Et Par Dage regnede det, men kun for at vi efter Regnen skulde føle Myggene saa meget ubehageligere, som de altid efter Regn optræde i større Mængder end ellers.

Flere af Ruingrudderne om Tasiusak vare udmærket vel bevarede og forholdsvis lette at faa Klarhed over, saa Expeditionen fik et godt Udbytte i den halve Snes Dage, vi laa ved dette Sted. Jeg kunde dog have ønsket at udstrække Udgravningerne til nogle flere af Boligerne i de af Kapt. Holm og mig besøgte Ruingrudder mellem Sermilik og Tunugdliarfik, men Tiden var nu fremskreden, og jeg maatte være forberedt paa endnu kun at have en Maanedstid til Afslutning af mine Undersøgelser; tilmed var Provianteringen over Land fra Kagsiarsuk besværlig og kostbar, da alt jo maatte bæres paa Menneskeryg. Jeg besluttede mig derfor til at gaa ind i Igalikofjorden for dér at anvende Resten af den Tid, jeg kunde paaregne, inden „Hvalfisken“ vilde komme til Julianehaab for at tage Expeditionen med hjem.

Forinden jeg imidlertid forlod Tunugdliarfikfjorden, afsluttede jeg Beskrivelsen af samtlige derværende Ruiner ved en Tur rundt Fjordens Nordende, paa hvilken jeg besøgte 7 Ruingrudder, der for største Delen ikke tidligere vare beskrevne. Derefter gik jeg sydpaa for i Julianehaab at aflevere vore Samlinger og Fund samt for at hente ny Proviant til Turen i Igalikofjorden. Undervejs fandtes en Del nye Ruingrudder.

D. 4. August naaedes Julianehaab, efter at vi paa Øen Tututok havde undersøgt to Ruingrudder af Gaarde, der ikke tidligere vare beskrevne, og d. 6. gik vi lige til Igaliko.

Det var mig strax paafaldende, at den saakaldte Ruin „Brattelid“, som jo skulde være *Erik den Rødes* Bolig, aldeles ikke lignede en Bolig, idet disse andendstedes overalt vare opførte af Jord og Sten paa lignende Maade som Grønlænderhusene nu til Dags, medens denne Bygning var opført af Sten alene uden Tætning af Jord. Da tilmed mange andre Forhold tydede paa, at det kun var et Udhus, som de kjendes fra mange andre Steder, besluttede jeg at lede efter den rigtige Bolig. Det lykkedes mig uden Vanskelighed at finde den. Den Ruin, der saaledes blev udgravet, har Løbe-Nr. V paa Kapt. Holms Kort over Igaliko „Meddelelser om Grønland“, Plan XXVI. Arbejdet blev givet i Akkord.

Indtil den 12. August blev jeg ved Igaliko, hvorfra jeg gjorde Udflugter til mange ikke før beskrevne Ruingrudder, saavel i Bugten som paa Tangen. Endvidere besøgte en Hule i Klippevæggen paa Iliortafik, som man mener har været beboet af *Thormod Kolbruneskjald*. Endelig foretoges Gravninger i flere andre Ruiner ved Igaliko, ligesom Kirkeruinen opmaaltes, da der har været rejst Tvivl om, hvorvidt den tidligere har været rigtig opfattet. Den har ingen Korrunding haft, saaledes som man har villet mene. Da Arbejdet imidlertid slæbte sig langsomt frem, tildels fordi Grønlænderne gik paa Fangst, tog jeg d. 12. August til Kagsiarsuk ved Igalikofjordens østre Arm, hvorfra jeg et Par Dage efter vendte tilbage til Igaliko for at slutte Undersøgelserne. Paa Vejen her og hjem havde jeg beset flere Ruingrudder i Igalikofjordens inderste Del.

Instruxen paalagde mig, som anført, at foretage en Udgravning af Kirkegaarden ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden. Ved Betragtning af Ruinerne paa dette Sted kom jeg til det Resultat, at der var et ualmindelig stort Komplex, som sikkert maatte være Bolig, nemlig det af Kaptajn Holm ved hans Udgravning berørte østfor Kirken, hvilket var dækket af Marehalmstuer. Da jeg tilmed lige Nord herfor fandt Køkkenmøddinger i stor Udstrækning, var jeg paa det Rene med, at en Udgravning var meget ønskelig, især fordi Stedet jo af nogle er tydet som det gamle Bispesæde Gardar.

Forinden gjorde jeg over Land en Udflugt til Egnen ned mod Agdluittokfjorden for at lede efter nye Ruingrudder. D. 14., 15. og 16. August foretog jeg saa-

ledes ledsaget af to Grønlændere, hvoraf den ene var den samme Kasper fra Julianehaab, som havde ledsaget Kaptajn Holm paa hans Ture fra Kagsiarsuk, samt en grønlandsk Pige, en Udflugt i denne overordentlig skønne Egn. Vi medtog ingen Telte, men derimod Spader og sov om Natten under aaben Himmel. De første to Dage plagedes vi meget af Varme og Myg og den sidste Dag af Taage og Regn. Det lykkedes mig paa denne Tur at finde 4 aldrig omtalte Ruingrupper af større Gaarde, ligesom jeg besøgte de af Kapt. Holm undersøgte Ruingrupper $\frac{1}{2}$ Mil sydfor Kagsiarsuk og ved Amitsuarsuk Søens Nordende. Overalt fandt jeg med Lethed Rede i Boligforholdet, men jeg maatte erkjende, at Vanskelighederne ved at føre en tilstrækkelig stor Arbejdsstyrke ind i Landet samt dens ikke lette Proviantering vilde gjøre det meget tvivlsomt, om jeg kunde naa en Afslutning, inden jeg kunde blive kaldt hjem ved Efterretning om „Hvalfiskens“ Ankomst, tilmed var det paa dette Tidspunkt ikke gjørligt at faa Mandskab nok, da Igalikofolkene just i denne Tid vare beskæftigede med at samle Hø, ligesom der fra Julianehaab kun kunde faaes et ringe Antal Arbejdere. Jeg maatte derfor opgive mine Planer om større Udgravninger her.

Derimod gravede min Expedition nu i Ruinerne ved Kagsiarsuk lige til d. 17. September. Foruden min egen Konebaadsbesætning havde jeg af og til nogle Folk fra Julianehaab og Igaliko, saaledes at Arbejdsstyrken vexlede fra en halv Snes til femten Personer pr. Dag.

Ikke blot udgravede vi det store Boligkomplex østfor Kirken, hvorved vi fandt, som jeg skjønner, en Portbygning, der fører til en stor Stue bag denne, samt flere derfra udgaaende smukke Rum, som i Straaleform grupperede sig om en Gang; men lidt længere mod Øst afdækkede vi Grunden til endnu et mindre Boligkomplex. Disse to Komplexer anser jeg for henholdsvis Præste (Bispe?) boligen og Avlsforvalterens Bolig.

Foran disse Bygninger fandtes righoldige Aske-møddinger, der gav et godt zoologisk Udbytte.

I Rummene fandtes mange Oldsager af stor Interesse, saasom Jærnsager, Kar, Spillebrikker m. m. Mange af Sagerne vare ornamenterede, et Stykke endog med en menneskelig Figur i romansk Stil. Paa Kirkegaarden foretoges Gravninger, og dér indsamledes ikke faa Kranier.

Skulde imidlertid Kagsiarsuk være Gardar, maatte jeg antage, at der i Nærheden skulde findes Rester af

de Teltboder, som Nordboerne bevislig havde indrettet, naar Thinget holdtes. Jeg fandt tæt ved Elvmundingen, paa dennes østre Side, en Bakke, der var over- saet med langagtige, firkantede Fordybninger. De indeholdt Kulparkler og lidt Køkkenaffald og vare øjensynlig benyttede gennem en længere Periode, idet det tydelig saaes, at de flere Gange havde været udgravede paa ny — formentlig hver Gang, de vare faldne sammen. Disse ere de eneste Levninger, jeg har truffet, som kunne tydes som Thingboder, men om de virkelig ere det, maa senere Undersøgelser godtgjøre. Af særlig Interesse vare ogsaa flere indhegnede Pletter tæt ved Elvmundingen, hvilke ikke kunde være Faare- eller Kvægfolde, men som mulig ere Haver. Saa længe disse Undersøgelser stod paa, kunde jeg ikke fjerne mig fra Kagsiarsuk, men jeg fandt dog om Søndagen Lejlighed til at foretage Undersøgelser i Omegnen. Saaledes fandt jeg paa en Vandring sydfor Kagsiarsuk ved Søerne dersteds tre nye Ruingrupper af Gaarde, hvilke aldrig have været omtalte. Overalt var her Overensstemmelse med de islandske Gaarde øjensynlig.

Kolonibestyrer *Brummersted* i Julianehaab, der stadig med den yderste Velvilje støttede Expeditionen ved Raad og Daad, for hvilket jeg ikke noksom kan være taknemlig, havde i Begyndelsen af September underrettet mig om, at „Hvalfiskens“ sandsynligvis vilde komme meget sent i Aar, om den overhovedet kom til Julianehaab, hvorfor han mente, at jeg burde gjøre Regning paa eventuelt at gaa hjem over Ivigtut. Jeg skrev da til Bestyreren for Bruddet, Hr. *Schmidt*, med Anmodning om eventuelt, hvis det skulde stille sig saa uheldigt, at min Expedition ikke kunde komme hjem med „Hvalfiskens“, at tillade mig at gaa hjem over Ivigtut med Selskabets Skibe. Dette indrømmede han med stor Velvilje.

Da der endnu d. 8. September intet var hørt om „Hvalfiskens“ Ankomst i Farvandene ved Julianehaab, sendte jeg Fisker Otto Hansen med den halve Bagage til Ivigtut for at lade ham gaa hjem med „Thetis“, der skulde afgaa d. 15. Oktober.

Da jeg altsaa nu kunde udstrække mine Undersøgelser længere end oprindelig paaregnet, henvendte jeg mig til Premierløjtnant Moltke for at bede ham lade Geolog, cand. *Jessen* og Sekondløjtnant *Frode Petersen* assistere mig ved Udgravningerne i Nordboruinerne.

Efterat mine Detailundersøgelser nemlig havde løst Spørgsmaalet om Nordboruinerens Karakter, idet jeg var bleven sat istand til at skjelne Bolig, Stalde, Provianthuse o. s. v. fra hverandre, og da det endvidere

paa Grund af den fremrykkede Aarstid ikke kunde paaregnes, at man ret længe endnu vilde kunne grave i Jorden, mente jeg at burde anvende Resten af Tiden til at faa set og beskrevet de Ruingrupper i Julianehaabs Distrikt, som endnu slet ikke vare undersøgte, hverken af Kapt. Holms Expedition eller min. Hovedsagelig manglede Oplysninger fra Agdluitsok og Unartokfjorden samt fra nogle Ruiner i Egnen vestfor Julianehaab. Men netop i de nævnte Fjorde, mente jeg, fandtes Lokalteter, som vare af særlig Interesse for Identificeringen af Stederne; dette gjaldt særlig om Gaarden Foss, om en mulig Kirkeruin i det Inderste af Sioralikfjorden og om de varme Kilder paa Unartok Øen.

Premierløjtnant Moltke gik ind paa mit Forslag, og ved DHrr.'s Assistance lykkedes det mig inden Afslutningen af dette Aars Undersøgelser at faa beskrevet en stor Del af de resterende Ruiner.

Efterat DHrr. i et Par Dage havde været hos mig i Kagsiarsuk for at blive instruerede, undersøgte Sekondløjtnant Petersen fra 10. til 20. September Ruingrupperne i Agdluitokfjorden og Omegn, medens cand. Jessen fra Julianehaab i de samme Dage besøgte Ruinerne vestfor Kolonien. Ved disse Undersøgelser kunde de i Praxis erkjende Rigtigheden af min Opfattelse af Ruingrupperne som Gaarde, hvor Beboelsesrum, Stalde, Folde m. m. forholdsvis let lade sig adskille. Løjtnant Petersen godtgjorde, at den formodede Kirkeruin kun var en Fold.

Efterat jeg var bleven underrettet om, at „Hvalfisken“ endelig var under Opsejling til Julianehaab, afsluttede jeg d. 17. September Udgravningerne dér og gik til Kolonien, hvor jeg ankom d. 20. Aften just som „Hvalfisken“ blev bugseret ind af talrige Konebaade. Undervejs havde jeg besøgt forskellige Ruingrupper ved Igalikofjorden og paa nogle Øer i Søerne nordfor Ekaluit.

Ved Ankomsten til Julianehaab foreslog Premierløjtnant Moltke mig, at jeg næste Dag skulde gaa med ham og hans Ledsagere ind i Sermilikfjorden, hvor de agtede at foretage nogle afsluttende Maalinger ved Bræen. Jeg kunde da mulig faa Lejlighed til at besøge nogle Ruingrupper, som hidtil ikke vare beskrevne. Jeg tog med Glæde mod Tilbudet, og i Træbaad foretog vi da fra d. 21. til 27. denne Fjordrejse. Da det viste sig ugjærligt paa Grund af Is at komme helt op til Bræen, blev der ikke noget af Maalingerne og derved saa meget mere Tid til arkæologiske Undersøgelser. Udbyttet var Fundet af flere nye Ruingrupper. Særlig i Bugten ved Ekaluit fandtes to

større Gaarde, af hvilke den ene indeholdt prægtige Ruiner.

Efter ved Julianehaab at have ordnet Indpakningen og Godsets Indladning i „Hvalfisken“ samt taget Afsked med min Konebaadsbesætning, der, skjønt afmønstret for flere Dage siden, dog endnu opholdt sig ved Kolonien, gik Expeditionen d. 29. Aften ombord i „Hvalfisken“, der næste Morgen bugseredes ud til Alangormiut paa Akkia Øens Sydende. D. 30. bugseredes vi et Stykke videre ud i Strædet, hvorefter vi, hjulpede af en frisk Kuling, strøg hjem efter.

Undersøgelserne vare endte, og ganske naturligt skal jeg forsøge at give en kortfattet Oversigt over de grønlandske Gaardes Indretning, saaledes som jeg har opfattet dem.

Ruingrupperne ligge som oftest i det Indre af de store Fjorde i Julianehaabs Distrikt, fornærmelig ved Vandet, men dog ogsaa inde i Landet, saaledes som det f. Ex. er Tilfældet i de bølgeformede, vandfyldte og græsrigge Egne mellem Tunugdliarfik- og Sermilikfjorden og mellem Igaliko- og Agdluitsokfjorden. Man kan sige, at omtrent paa hvert Sted, hvor der har været Mulighed for en Gaards Anlæg, ligger der ogsaa virkelig en saadan. Medens der findes god Græsning ved mange af Ruinerne, forbydes man andre Steder ved at se den ringe Plantevæxt, der findes dér. Et enkelt Sted, som ved Ekaluit i Nordre-Sermilikfjord, findes slet intet Græs ved Ruinerne, men der er heller intet Muldrag, thi Husene ere byggede paa bar Klippegrund. Der er ingen paaviselig Grund til at antage, at Klimaet skulde have været mildere i hin gamle Tid, thi kommer man lidt op ad Fjældene, opdager man, at der paa Afsatser og Klippesider findes forholdsvis rigelige Græsgange. Muldragets Tykkelse er overalt saa ringe, at der ingen Grund er til at antage, at Klimaet i Nordboernes Tid har været mildere og Vegetationen frodigere end nu. Endvidere have Nordboerne, som vi nedenfor skulle se, for en meget stor Del, maaske for største Delen, ernæret sig af Sælhunde-kjød. Dyreverdenen synes saaledes heller ikke at have været knyttet til et mildere Klima end det, der nu kjendes i de samme Egne.

I Julianehaabs Distrikt er der nu konstateret over halvandet Hundrede Ruingrupper, hvoraf Størsteparten ere Gaarde. Ifølge *Bjorn Johnsens* grønlandske Annaler skulde der i Østerbygden findes 192 Gaarde og beboede Steder. Antager man nu, at der gennemsnitlig til hver Gaard hører en halv Snes Mennesker, og mere

kan man næppe regne paa Grund af Boligernes ringe Størrelse, bliver det samlede Antal Mennesker, som har levet i Østerbygden, henved et Par Tusinde, fordelt paa en Kyststrækning af c. 25 Mils Længde.

Ruingrupperne omfatte fra nogle faa til over en Snes spredte Huse, deriblandt en Bolig, der ligger ved fersk Vand (i Reglen en Elv) paa et tørt Sted, og, hvis Gaarden ligger ved Fjorden, da ikke for langt fra Landingsstedet. Omkring denne Bolig grupperer de øvrige Bygninger sig da saaledes: Nærmest Boligen findes i Reglen en Stald, formentlig til Malkekvæget, samt nogle Hølader, maaske Høgaarde, og Forraadhuse, endvidere ofte nogle indhegnede Pladser til Kvæget, hvor det kunde malkes; nærmere eller fjærnere ses andre Stalde, sikkerlig til Heste, Oxer, Faar og Geder, thi disse Husdyr fandtes i Grønland, som vi nedenfor skulle se, desuden forskellige Forraadhuse. Hertil kommer som oftest mange større og mindre Indhegninger oppe under Fjældsiderne, hvor Kvæget, baade stort og smaat, har været indesluttet. Andre lignende Indhegninger findes langt fra Boligerne og vidne om, at Hjordene ofte have maattet søge sig Næring fjærnt fra Gaardene. Til dem knytte sig ofte mindre Hytter, maaske til Brug for Hyrderne.

Denne Gruppering af Gaardenes Bygninger har et fuldstændigt islandsk Præg, hvad man jo næsten kunde vente.

Boligerne ligne da ogsaa ganske de gamle islandske, saaledes som vi kjende dem gennem Dr. Gudmundssons Undersøgelser. De findes i de samme Variationer som paa Island, lige fra den ældste Form, hvor de tæt sammenstillede Beboelseshuse (Stuen, Skaalen, Ildhuset og Madburet o. s. v.) staa Side om Side paa en Linje, til den seneste Udvikling, hvor de findes grupperede i to-tre Rækker paa begge Sider af en Midtergang.

Væggene have vistnok ikke været højere end godt Mandshøjde; de ere opførte af Græstørv og Sten, Lag paa Lag. Et enkelt Sted, som ved Tingimint i Nordre-Sermiliks inderste Del, har jeg truffet en Mur af Ler, der hvilede paa et Fundament af Sten. I Hustomterne er der fundet en Mængde forkullede Træstykker, som velvilligst ere undersøgte af Professor *Warming* og Dr. phil. *Rostrup*. De ere af Birk, samt Fyr og andet Naaletræ. Største Delen af dette Tømmer maa antages at være Drivtømmer, men man kan vist desuden antage, at meget har været indført, formentlig fra Norge. Noget Trægulv har ikke kunnet paavises i Boligerne; i Reglen har dette været af faststampet Ler; men usandsynligt er det ikke, at der enkelte Steder har været Trægulv; thi ofte fandtes store Lag Trækul paa Bunden af Rummene.

Dørene have haft store, flade Sten som Overliggere. Ildstederne have enten været dybe forsænkede Huller, omgivne af Randsten, eller simpelthen været anbragte paa flade Sten. Langs Væggene i Rummene er truffet indtil 8 Fod brede og godt $1\frac{1}{4}$ Fod høje Forhøjninger, hvoraf nogle formentlig have været Sovebrixer. At man har været omhyggelig for ikke at faa Fugtighed i Husene, kan sees af de Afløbsrender, som enkelte Steder findes.

Hvorledes Taget i disse Boliger har været, kan ikke bestemt siges, men da der enkelte Steder synes at være mere nedfalden Mur ved Gavlene end langs Sidevæggene, synes det troligt, at det har været et Skraatag, vistnok dog ikke med nogen stor Heldning. I dette Tag have formentlig Lysaabningerne eller Røghullerne siddet. Saadanne omtales i Fostbrodre Saga.

Lige i Nærheden af Boligerne, ja, ofte tæt sammenstillet med disse, ses nogle smaa firkantede Bygninger, maaske Forraadshuse og Retirade. I Boligerne er fundet en Mængde Stykker af store og smaa Vægstenskar; de fleste have siden været gennemhullede og benyttede til Vægtsten for Væve, paa samme Maade som de kjendes fra Norge. Andre gennemhullede Sten kunne have været benyttede til Garnsten. At Vægstengryderne have hængt over Ildstedet i en Jærnkrog, viser Fundet af en saadan.

Foruden slige Oldsager er der i Hustomterne fundet en Mængde andre Gjenstande, som Jærnknive, Jærnsøm og Nagler, nogle Spillebrikker af Ben, Spindesten, Kværnsten, Redskaber af Ben o. s. v. Flere af Vægstensstykkerne bære indrisede Bomærker og i nogle Tilfælde Runer, samt simple Streg- og Cirkelornamenter. Kun nogle faa Stykker ere pynteligere ornamenterede med romanske Ornamenter, men det Hele vidner om, at Kunsten har staaet paa et tarveligt Standpunkt.

Tæt udenfor Beboelseshusene ligger altid Dynger af Affald fra Nordboernes Maaltider. I Reglen danne de et ofte flere Fod tykt Lag af Aske og Knogler, isprængt med Stumper af Vægstensskaar og bortkastede Brugsgjenstande. Dyngernes Overflade er i Reglen belgeformet, og det Hele tyder paa, at de ere dannede gennem en længere Periode ved den regelmæssige Ophoben af Køkkenaffald. De ere let kjendelige i Terrænet paa Grund af Grønsværets saftigere og kraftigere Udseende end andensteds i Nærheden, og de ere den bedste Rettesnor til Erkjendelsen af Boligernes Beliggenhed.

Expeditionen hjembringer et fyldigt Materiale af Knogler fra Affaldsdynger ved Igaliko, Kagsiarsuk i Igalikofjorden, Kagsiarsuk i Tunugdliarfikfjorden, Nuna-sangnak i samme Fjord samt Tingimiut i Nordre Sermilikfjord. Dette Materiale er afleveret til Zoologisk Museum, og Knoglerne ere allerede bestemte af Hr. Viceinspektør *Herluf Winge*.

Affaldsdyngernes Hovedindhold bestaaer af Knogler af Sæler, Oxer og Geder; Knogler af Sæler, særlig af Svartsiden, ere i stor Overvægt. Af Husdyr er der, foruden Oxe og Ged, fundet Faar, Hest og Hund. Iøvrigt findes Knogler af de almindelige grønlandske Pattedyr: Polarræv, Isbjørn, Hvalros, Remmesæl, Fjordsæl, Ringsæl og især ikke faa Blæresæler og Rensdyr, men ingen Harer. Paafaldende er den ringe Mængde Fugle og Fisk.

Da man i Grønland kan antages at have benyttet Møg baade til Brændsel og til Gødning paa Hjemmemarken paa lignende Maade, som det har fundet Sted og endnu finder Sted paa Island, kunde man ikke vente at finde større Levninger af Staldmøddinger ved Gaardene; dog har jeg set saadanne forskellige Steder,

saaledes ved Igaliko. De ligge da i Nærheden af Staldene.

Disse Sidstnævnte bestaa i Reglen af langagtige, firkantede Bygninger opførte af Græstørv og Jord. Deres Bredder er i Reglen indtil en 13 Fod, medens Længden selvfølgelig varierer. For Ko- og Hestestaldenes Vedkommende ses store flade Sten at have tjent som Baasesten. De findes baade langs begge Længdevægge og kun langs den ene; et enkelt Sted har jeg set Baasene anbragte midt i Huset paa begge Sider af en Forhøjning, der vel har været Krybbe.

Selv om man jo nu, efter Wings Bestemmelser, véd, at Køerne i Grønland vare af en lille Race, maa det dog antages, at 13 Fod vilde være en for ringe Bredder til, at to Køer kunde staa med Halerne mod hinanden. At den ene Række derfor kunde være til Malkefaar eller Malkegeder, maa anses for sandsynligt.

Faare- og Gedestaldene, antager jeg, maa søges blandt de større firdelte eller mindre udelte Huse, opførte af Græstørv og Sten, som findes paa enhver Gaard.

Til disse Stalde knytter sig enten i umiddelbar Forbindelse eller liggende tæt ved, Hølager, i Reglen opførte af Sten alene, eller Indhegninger, der kunne have været saakaldte Høgaarde; med andre Ord Mure uden Tag, som have været indrettede til Høet, hvilket da i sidste Tilfælde maa antages at have været dækket foroven af Græstørv.

Foruden disse findes i Reglen paa de grønlandske Gaarde flere mindre firkantede Huse, som formentlig have været Forraadshuse. Enkelte af dem ere anbragte paa høje og tørre Steder ikke langt fra Boligerne. De ere som oftest byggede af cyklopiske Mure uden paaviselig Tætning og minde ved Bygningsmaaden mere om tilsvarende norske end om islandske Huse. Sandsynligheden taler saa meget mere herfor, som Grønland jo allerede ved Aaret 1261 kom under den norske Krone, ligesom Forbindelsen mellem Omverden og Grønland er sket fortrinsvis over Norge. Medens saaledes Gaardene umiskjendelig i Hovedsagen synes at ligne de gamle islandske, kan man altsaa samtidig tilsyneladende spore en norsk Indflydelse eller i alle Tilfælde en Strømning fra Øst.

Jeg skal ikke her komme nærmere ind paa Beskrivelsen af de talrige Indhegninger, Huse og Hytter, som have været knyttede til den Nordboerne saa betydningsfulde Kvæg- og Fædrift; men jeg vil indskrænke mig til at sige, at det synes, som om man paa Grønland, ligesom paa Island har haft Malkepladser paa Tunet eller Hjemmemarken, store Folde ved Udkanten af denne, samt lignende længere borte paa de fjære Græsgange. Paa de stejle Fjeldsider ned mod Fjordene træffes ofte, i mange Tilfælde langt fra Gaardene, slige Indhegninger med dertil hørende smaa Huse eller Hytter. De ligge ofte særdeles malerisk grupperede paa Steder, hvortil Adgangen er vanskelig.

Ved Stranden i Nærheden af Gaardene træffes ofte Ruiner af mindre, firkantede Huse, der synes at være Skure til Baadegrejer, Fiskeredskaaber eller til Opbevaring af Forraad. De større og bedre byggede

ligge som oftest udfør, hvor der er dybere Vand, saa store Baade eller Fartøjer kunde lægge til. Lignende Huse træffes paa Øer i Nærheden af Kysten, som ved Igaliko eller i Tasiuak i nordre Sermilik. Nogle egentlige Fartøjsskure har jeg ikke kunnet paavise.

At Nordboerne have drevet Jagt paa større Pattedyr er aabenbart; Fund i Køkkenmøddinger af disse Dyrs Knogler viser jo dette; at de endvidere have fanget Ræve i Fælder, er sandsynligt, thi overalt i Nærheden af Nordboruinerne træffes saadanne. De ligne ganske de nuværende Grønlanderes. Enkelte Fælder, der ere større end Rævefælderne og for smaa til Bjørnefælder, kunne have været anvendte til Ulve, hvis Tilstedeværelse i Grønland i gamle Dage omtales i Kongespejlet. Jeg har flere Steder set den sidste Slags Fælder opstillede ved Indhegninger for Faar og Geder. Et Sted har jeg saaledes set en stor høj Indhegning, der støttede sin ene Side til en Klippevæg, saaledes som det ofte ses. Lige midt for Indhegningen, men ca. 15 Fod oppe paa Klippeafsatsen, laa Rester af en lille Hytte, hvis Aabning vendte ud over Skrænten. Den havde øjensynlig været benyttet af Hyrderne, der herfra havde en udmærket Oversigt over Hjorden. At der kunde være Grund til Frygt for vilde Dyr, ses af Tilstedeværelsen af en større (Ulve?) Fælde lige udenfor Indhegningen.

Skjønt Nordboerne efter Sagaernes Beretninger maa antages at have drevet betydeligt Fiskeri, er der dog i Affaldsdyngerne næsten ikke fundet Fiskeknogler; om disse have været brændte, eller Fisken for en Del er bleven anvendt til Foder om Vinteren, maa staa hen. Enkelte Hytter ved Stranden have formentlig været knyttede til Fiskeriet.

Nordboernes Hovederhverv har aabenbart været Sælhundefangst og Kvægavl; thi, som vi ovenfor have set, hører Hovedmængden af de fundne Knogler til Sælhunde, Oxer, Geder og Faar. Om Kvægavlen i den lange Periode til Slutning, da Forbindelsen med Europa hørte op, skulde have tabt sig, til Fordel for Sælhundefangst, kan ikke afgøres. Forholdet mellem Knogler og Sæler i ældre og yngre Lag i Affaldsdyngerne synes det samme paa de af Expeditionen undersøgte Steder.

Af Kirker fandtes ingen nye i de undersøgte Egne. Derimod udgravedes en Del af Kirkegaarden ved Kagsiarsuk i Igalikofjordens østre Arm, hvorved indvandedes en Del Kranier. Ligene laa her i Øst-Vest i Lag og uden at være indesluttede i Kister. Selve Kirken var paa dette Sted en firkantet Bygning opført af udsøgte mindre og større Sten, der omhyggelig vare anbragte saa vidt muligt i vandrette Fuger. Nogen Tætning mellem Stenene opdagedes ikke. Ved Kagsiarsuk i Tunugdliarfik findes ligeledes en temmelig ødelagt Kirke; det samme er Tilfældet med Korskirken ved Igaliko; derimod skal Kirken ved Kakortok være godt bevaret. Imellem Stenene fandt Geolog Steenstrup i sin Tid Kalk. Det er det eneste Sted, hvor sligt Bindemiddel bevislig har været anvendt i Grønland. Foruden disse Kirker kjendes endnu en ved Ikigait.

De ere selvfølgelig væsentlige Holdepunkter ved

Identificeringen af Fjordene; men saa længe de fleste af de tolv Kirker, som man véd skulde være i Østerbygden, endnu ikke ere fundne, vil der altid være et større Spillerum for Gisninger. Dette burde sikkerlig indsnævres saa meget som muligt. Jeg antager derfor ogsaa, at den næste Opgave for Arkæologer, der sendes til

Grønland, helst maa blive Fundet af Kirkerne. Haand i Haand hermed kunde da fornyede Detailundersøgelser gaa; her er nok at tage fat paa, thi ingensteds i Norden haves saa uforstyrrede og righoldige Mindesmærker, af hvilke det daglige Liv i Norden i den ældre Middelalder kan studeres.

Den danske Expedition til Undersøgelse af Farvandene omkring Grønland.

Som man vil erindre, bevilgede Rigsdagen ifjor paa Kultusministeriets Forslag 150,000 Kroner til en videnskabelig Expedition med Krydseren „Ingolf“, og det blev bestemt, at denne Sum skulde anvendes paa to Togter 1895 og 96, idet der dog allerede for 1894 anvistes 30,000 Kr. til Expeditionens Forberedelse.

Allerede i Slutningen af Halvfjerdserne, 1876—78, udsendte Norge den bekjendte „Nordhavsexpedition“ under Professor *Mohn*, og denne Expedition kan i store Træk betragtes som Forbillede for den danske Expeditions Arbejde, hvad Undersøgelsernes Karakter og Omraade angaaer, ligesom man selvfølgelig har draget Nytte af de ved den tyske „Plankton-Expedition“ i 1889 og de store amerikanske, hydrografiske Expeditioner indvundne Erfaringer, navnlig med Hensyn til Materiellet, som skal anvendes til de forskjellige Undersøgelser.

Den danske Expedition, hvis Varighed iaar er fastsat til fire Maaneder, afsejler fra Kjøbenhavn i Begyndelsen af Maj Maaned. En bestemt Del af Programmet for iaar er Undersøgelsen af Davis' Strædet og Baffins Bugten, et Arbejde, man lægger særlig Vægt paa at afslutte forat kunne udgive den af „Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland“ under Udarbejdelse værende

Conspectus Faunae Groenlandicae. Da Isforholdene ere af den Natur, at det med Udsigt til et heldigt Udbytte ikke vil være rimeligt at søge Davis' Strædet førend Midten af Juni Maaned, vil Tiden forinden blive anvendt til Undersøgelser nordfor Island eller i Danmark Strædet, alt efter Isforholdene omkring denne Ø.

Expeditionen ledes af Direktøren for Søkortarkivet, Kommandør *Wandel*; Skibets militaire Stab bestaaer desuden af tre Officerer, en Læge og en Maskinmester; den videnskabelige Stab bestaaer af de tre Zoologer: Dr. phil. *Jungersen*, Dr. phil. *H. Hansen* og Cand. mag. *Lundbeck* samt Botanikeren, Stud. mag. *Ostenfeld-Hansen* og Kemikeren, Stud. mag. *M. Knudsen*.

Krydseren „Ingolf“ er bleven forsynet med et Dækshus paa Agterdækket, indeholdende tre Arbejdslokaler for Naturforskerne; paa Fordækket er der blevet installeret forskjellige Dampspil til Trawling og Dybdelodning. Det er en Selvfølge, at Expeditionen er udstyret med Nutidens bedste Instrumenter, og i saa Henseende have de amerikanske Expeditioner tjent som Forbillede. Som Kuriosum skulle vi nævne, at den samlede Længde af Staaltraadstrosse til Anvendelse ved Trawling har en Længde af to danske Mil. Til Expeditionen bliver der bragt Kul baade til Islands Vestkyst og til flere af Kolonierne paa Vestkysten af Grønland.

Professor ved Universitetet, Dr. phil. Johannes Frederik Johnstrup.

Født $12\frac{2}{3}$ 1818, † $31\frac{1}{12}$ 94.

Ved Professor Johnstrups Bortgang har det kgl. danske geografiske Selskab mistet en høit anset Medarbejder, thi lige fra Selskabets Stiftelse har den Afdøde været knyttet til dette, dels som Raads- og dels som Bestyrelsesmedlem, indtil han for et Aars Tid siden af Hølbredshensyn nedlagde sin Stilling i sidstnævnte Egenskab.

Vi skulle ikke her forsøge at give et Billede af Prof. Johnstrups store Betydning for Videnskaben i det Hele taget, men blot berøre en ganske enkelt, for det geografiske Selskab særlig interessant Side af hans omfangsrige Virksomhed, nemlig det store videnskabelige Arbejde, der, oprindeligt ved hans Initiativ, er blevet udført i en længere Aarrække i Grøn-

land, hvis i mange Retninger ejendommelige Naturforhold, som bekjendt, ganske særligt have tiltrukket sig den civiliserede Verdens Opmærksomhed.

Det var den Afdøde, der i 1875 indgav Andragende til Regeringen om, at der maatte blive foretaget geologiske Undersøgelser i Grønland — Professor Johnstrup har anstillet geologiske Undersøgelser baade i Grønland og paa Island og Færøerne — og Folkerepræsentationen imødekom Regeringens Forslag i saa Henseende med stor Velvilje. Fra 1876 er der nemlig, saavel til Vest- som til Østkysten af Grønland, saa at sige uafbrudt, blevet udsendt ikke mindre end 25 Expeditioner under Ledelse af danske Videnskabsmænd, Søofficerer og en enkelt Officer af Hæren. Disse